

GENEZIS, EVOLÚCIA A MÝTOFILNOSŤ ČLOVEKA

Oľga Erdelská

Abstract. The allegoric terminology of Genesis is in accord with the mythophily of the man. It indicates basic paradigms about God, about the man, relationships between God and the man, between man and man and the norm of the behavior in connection with them. However, the process of creation in the light of evolution is by far more fascinating in comparing with that described in Genesis. The evolutionary understanding of the world brought the new and fascinating view on the picture and action of God-Creator especially. But the mythophily of man interferes in accepting this picture at present. Probably this situation will be changed in the future. However, for christians the more important characteristic of God in past, present and future is based on fascinating events connected with love of God as gracious Father of all creatures.

200-ročné jubileum narodenia Charlesa Darwina (12. 2. 1809 - 19. 5. 1882) sa stalo príležitosťou na oživenie záujmu o evolučnú teóriu a evolúciu vôbec z rôznych uhlov pohľadu. „Tvrdí“ (materialistickí) darvinisti zdôrazňujú Darwinovu prelomovú úlohu v chápaní vývoja živých bytostí a v zaradení človeka na vrchol evolučnej línie živých bytostí. Zdôrazňujú úlohu náhody a prírodného výberu v celom procese a tiež fakt, že vývoj sa obíde bez akéhokoľvek zásahu Inteligentnej bytosti. Evolúcia prebieha na základe zákonitostí platných v prírode. V súčasnosti používajú pre svoju argumentáciu najnovšie poznatky vedy, najmä molekulovej biológie.

Oporcovia darvinizmu, azda viac ako kedykoľvek predtým, sa vyžívajú v odhaľovaní „chýb“ v Darwinových spisoch. Už 150 rokov sa opakujú podobné námietky, serióznymi vedcami mnohokrát vyvrátené, obalované v stále novších formách. Zvyčajne na to používajú poznatky vedy, o ktorých sám Darwin nemohol mať vo svojej dobe ani potuchy (1).

Považujem za potrebné zdôrazniť, že Darwin vôbec nechcel výsledkami svojej práce podkopávať zjavené pravdy viery. Je o ňom známe, že sa nerád hádal, robili to zaňho na vedeckých fórach iní (2). Bol výborným pozorovateľom a široko rozhladeným vedcom. Študoval a ovládal botaniku, zoológiu, geológiu, geografiu a paleontológiu. Zaujímal sa aj o chov zvierat a šľachtenie rastlín. Z cesty okolo sveta (3) si doniesol veľa výskumného materiálu a poznámok. Tie spracúval až do konca života. Výsledky svojej práce publikoval s najlepším úmyslom sprostredkovať čo možno najviac poznatkov, ktoré by odhaľovali dovtedy neznáme skutočnosti vývoja živých organizmov. Okrem svojich základných diel „O vzniku druhov ... a „O pôvode človeka“ napísal 17 kníh a väčší počet článkov (4). Zaslúžil sa o širokú popularizáciu a riešenie otázok evolúcie a tým, bez vlastného zámeru, aj o prehodnotenie chápania stvorenia a zjavených právd v starozákonnej knihe Genezis.

Kým v Darwinových časoch bola aktuálna otázka „evolúcia alebo stvorenie“, dnes sa tá istá otázka formuluje ako „stvorenie a evolúcia“, alebo „stvorenie evolúciou.“ Množstvo vedeckých prác dokazuje a diskutuje o tom, či tým alebo iným spôsobom mohlo dôjsť ku krokom vedúcim k premene nižších organizmov na vyššie, či na to stačil čas, ktorý mal evolučný proces doteraz k dispozícii, čo všetko mohlo kedysi na tento proces vplývať a aké nové skutočnosti jednotlivé kroky evolúcie potvrdzujú či vyvracajú. Darwinove tézy o význame a funkcii premenlivosti a prírodného výberu sa prekladajú do moderného jazyka vedy. Pre jedných žiaria stále väčším leskom, iným ešte stále prekážajú.

Existuje celá paleta názorových prúdov od klasického, tzv. vedeckého kreacionizmu neuznávajúceho evolúciu vôbec, cez progresívny kreacionizmus s uznaním niektorých evolučných krokov (vrátane kreacionizmu inteligentného dizajnu), kresťanský alebo teistický evolucionizmus až po materialistický evolucionizmus.

Keďže evolúciu dnes už na základe vedeckých poznatkov nemožno popierať, venujme sa najmä koncepciám, ktoré evolúciu uznávajú, teda teistickému (kresťanskému) a materialistickému evolucionizmu.

Aký je rozdiel medzi kresťanským a materialistickým evolucionizmom?

Materialistickí evolucionisti aj kresťanskí vedci pracujú tými istými vedeckými metódami a pokiaľ pracujú poctivo, dosahujú rovnaké vedecké výsledky. Rovnako sa blížia k pravde. A predsa, rozdiel je zásadný!

Teistický evolucionista vychádza z predpokladu, že evolúcia je spôsobom (metódou) stvorenia, a teda aktom Stvoriteľa, ktorý je tvorcom, pôvodcom a udržiavateľom prírodných zákonov. Počas evolúcie všetko prebieha podľa prírodných zákonov, ktoré sa vývinom vedy stávajú čoraz viac poznateľnými. Zdá sa, že Stvoriteľ môže vo svojom pôsobení využiť aj darwinovskú náhodu a že prírodné zákony majú taký obdivuhodný charakter, že môže kedykoľvek zasiahnuť do vývoja bez toho, že by porušil ich platnosť (napr. cez procesy patriace do oblasti deterministického chaosu).

Ateistický evolucionista verí v absolútnu platnosť prírodných zákonov, ktoré fungujú vo svete bez akejkoľvek Inteligentnej príčiny. Súčasne si je vedomý toho, že nemá ani jeden záchytný bod, od ktorého by sa odvinuli jeho úvahy o pôvode zákonitostí, ktorými sa svet riadi, ani o význame a celi tohto sveta.

Veda a viera

– 4 – Kresťanskí evolucionisti vychádzajú zo skutočnosti, že veda i viera – obidve spoločne sa zmocňujú pravdy o svete hmotnom aj duchovnom, každá svojimi prístupmi, možnosťami a nazeraním. Obidve spoločne umožňujú človeku vytvoriť si pravdivý obraz o vesmíre a všetkých je-

ho častiach, aj o význame a existencii človeka. Veda a viera – tieto dva zdroje ľudského poznania sa nemôžu dostať do skutočného rozporu. Rozpor vzniká iba vtedy, ak miesto vedy zaujme pveda a miesto viery povera. Takýto postoj je charakteristický aj pre aktuálne cirkevné dokumenty, vrátane II. Vatikánskeho koncilu (5).

V predstavách ľudí spred 2 – 5 tisícročí poznatky vedy a viery splývali. Neskôr sa začali vedecké poznatky s opismi právd viery rozchádzať. Prispievali k tomu najmä astronomické, ale aj iné vedecké objavy. Veda a viera sa v 19. storočí evidentne rozišli aj na chápaní evolúcie. Šlo vlastne o predstavu stvorenia a Boha-Stvoriteľa v Starom Zákone (SZ) v knihe Genezis. Statický opis stvorenia otvoril priestor materialistickému chápaniu sveta. Zástancovia evolúcie, pochádzajúci v tom čase najmä zo skupín materialistov a ateistov, odmietli Genezis ako nevedecký a nepravdivý opis a predstavili ako protiváhu vedecký opis, v ktorom sa všetko deje na materiálnom základe bez potreby nehmotného Pôvodcu.

Evolučné chápanie sveta si však vyžiadalo aj novú exegézu knihy Genezis. Spresnila sa predstava Stvoriteľa, už nie ako všemocného „aranžéra“ rozdeľujúceho vody, umiestňujúceho na oblohe slnko, mesiac a hviezdy, „sochára“ modelujúceho Adama, či „chirurga“ vynímajúceho rebro Adamovi ako hmotný základ pre stvorenie Evy, ale v prvom rade ako Tvorcu a Zákonodarcu.

Na tomto základe vznikol kresťanský evolucionizmus, ktorý zdôraznil, že evolúcia sveta je evidentná a predstavuje najúchvatnejší spôsob aktu a priebehu stvorenia. Pre mňa ako embryológa je veľmi blízka predstava aktu stvorenia ako utvorenie singulárneho bodu vo forme zygoty so všetkými vývojovými potenciami anorganického aj organického sveta, vrátane hmotnej i duchovnej podstaty človeka. Priebeh stvorenia predstavuje plynulý vývoj vesmíru od jeho počiatku, cez dnešok až po jeho koniec.

Kresťanský evolucionizmus sa stretáva s rôznymi námietkami tak zo strany materialistov, ako aj zo strany myšlienkových smerov, spochybňujúcich evolúciu.

Otázky počiatku, príčin vzniku a fungovania, ako aj zmyslu existencie Vesmíru, materialistu nezaujímajú, alebo ak aj zaujímajú, vôbec si nevie s nimi rady.

Karol Ondriáš v knihe: *Človek alias programovaný biologický stroj* (6) píše: „*Otázky, prečo náš svet existuje, načo je a aký má význam a cieľ, ma fascinujú hlavne v tom, že v súčasnosti neviem na ne odpovedať a dokonca nemám ani jeden záchytný maličký bod, ktorý by mi pomohol aspoň začať niekde uvažovať nad odpoveďou.*“

Námietky tzv. „kreacionistických“ smerov, zameraných proti evolúcii, opakovane spochybňujú azda všetky dôkazy evolúcie často tými istými, dávno vyvrátenými námietkami. Z vážnych námietok ide najmä o problém náhodnosti vo vývine sveta, spojený s výpočtami o nedostatku času na vývojové kroky počas existencie zeme. Treba konštatovať, že sa vynárali v rôznych súvislostiach počas celého 20. storočia. V sú-

časnosti sú však ešte stále živé. Tieto námietky však neberú alebo iba nedostatočne berú do úvahy:

- možnosť Tvorcu využiť aj náhodu vo vývojovom procese,
- samoorganizáciu či spontánnu organizáciu, ktorá sa prejavuje už od atómov a ich častí, cez molekuly a ich polyméry, cez bunky, pletivá či tkanivá organizmov (vo forme ich regenerácií a náhrad) až po psychickú sféru človeka (7),
- symbiogenézu a horizontálny prenos génov (8),
- nové poznatky o možnostiach epigenetickej dedičnosti (9),
- obrovský mutačný nárast pri veľkých katastrofách na Zemi a pod.,
- nové a zatiaľ iba nedostatočne objasnené mechanizmy vývoja.

Laureátka Nobelovej ceny za rok 1983 Barbara Mc Clintock pri preberaní tejto ceny v roku 1984 povedala: *„Schopnosť buniek vnímať zlomené konce chromozómov, zamerať ich k sebe bez ohľadu na vzdialenosť a potom ich spojiť tak, že sú príslušné zlomy vzájomne správne orientované – to je zvláštny prípad vnímavosti buniek ku všetkému, čo sa v nich deje. Robia múdre rozhodnutia a jedajú podľa nich. Cieľom pre budúcnosť bude určiť rozsah znalostí, ktoré má bunka o sebe samej a ako ich využíva, keď je k tomu vyzvaná.“*

Sú otázky evolúcie, ktoré veda nebude môcť nikdy vysvetliť či zistiť? Domnievam sa, že áno. Ťažkou otázkou pre evolúciu je najmä vznik života a ešte ťažšou vznik duchovnosti človeka. Na ne nadvádzajú aj niektoré iné (dedičný hriech a i.). Zdá sa, že pri nich bude veľmi ťažké priniesť pre vedu hodnoverné dôkazy evolučnej spontánnosti, aj keď sú niektorí vedci v tejto oblasti optimistickí.

Optimistický názor pochádza aj od paleontológa a teológa Teilharda de Chardin (10): *„Život nie je bizarná anomália, ktorá tu a tam vykvitne na hmote, ale privilegovaný extrém univerzálnej kozmickej vlastnosti. Nie je to povrchná náhodná príhoda, naopak pod tlakom sa derie na povrch ... Akonáhle sa raz objaví, nevynechá ani jedinú možnosť ani jediný prostriedok, ako dosiahnuť krajné hodnoty všetkého, čo sa dosiahnuť dá, či už smerom navonok vo forme komplexnosti alebo dovnútra vo forme vedomia.“*

Predstavy o vlastnostiach Tvorcu

Prijatie skutočnosti evolúcie prinieslo so sebou otázky, týkajúce sa predstavy o vlastnostiach a činnosti Tvorcu. Jeho predstava na pozadí výsledkov vedy žiari novým fascinujúcim evolučným svetlom.

Alegorická a do veľkej miery mytologická predstava Boha, ktorú prezentuje Genesis, je však tak zakorenená v ľudskej prirodzenosti, že sa veľmi ťažko mení. Azda ani netreba zachádzať hlbšie do problematiky mýtov, ktorá je v literatúre pomerne dobre rozpracovaná (11), aby sme videli, že človek je vo veľkej miere tvor mytofilný. Podľa každodennej skúsenosti aj dobrí znalci a zástancovia evolúcie sa vo svojich úvahách neustále vracajú k alegorickým či mytologickým predstavám o postupe

stvorenia, najmä však o stvorení ľudí, o raji, potope a pod. Otázka znie, či je potrebné tieto predstavy meniť.

Domnievam sa, že treba jasne zdôrazňovať, že opis stvorenia sveta v Genezis nemal za cieľ predstaviť vedecký model vzniku sveta, ale hlavným cieľom týchto textov bolo určiť piliere ľudského života: človek je stvorený a jeho stvoriteľom je Boh. Z toho vyplývajú základné paradigmy: Boh je prvý podmet v Biblii, ktorého prvým aktom je stvorenie. Boh teda existoval pred stvorením a je nestvorený. Ak je Boh jediným Stvoriteľom sveta, tak nemá počiatok, je od večnosti, počiatok majú zem a nebesia a všetko, čo ich naplňa (11).

„Opis stvorenia určuje aj základné pravidlá pre stvorenia. Ak ich stvorenia budú rešpektovať, tak budú existovať v súlade s pôvodným Božím plánom. Z tohto pohľadu opis stvorenia určuje hierarchiu sveta: Boh > človek > zvieratá > rastliny > neživý svet. Dodržiavanie základných pravidiel je základom stvoriteľského poriadku. Ak základnou ideou tohto opisu stvorenia je vnesenie poriadku a hierarchie do sveta tmy a chaosu, tak nerešpektovanie týchto pravidiel privádza svet k prvotnému chaosu“ (11).

„Nemenej významným prvkom, vzbudzujúcim v tejto správe pozornosť, je nachádzanie vlastnej identity človeka. Je to prvá správa, z ktorej človek môže čerpať základné informácie o sebe: podobnosť na obraz Boha, rovnosť v dôstojnosti muža a ženy, zodpovedná vláda nad stvorením, orientácia na Boha, pôvodcu človeka a celého tvorstva“ (11).

Záver

V súčasnosti neexistuje terminológia, ktorá by pre všetkých ľudí, vďaka ich mýtofilii, lepšie objasnila biblické pravdy, ako terminológia Starého zákona. Z poznatkov vedy však vieme, že postup stvorenia prebiehal a prebieha ešte oveľa fascinujúcejšie ako to charakterizuje Genezis. To isté treba povedať o predstave raju, o potope, atď. Ostáva nezodpovedanou otázkou, či ľudské spoločenstvo dospeje k takej duchovnej úrovni, že sa vzdá mytologických predstáv a na základe novej a zjednotenej terminológie spojí poznatky vedy do jedného celku s fascinujúcou predstavou o Tvorcovi a jeho činnosti od začiatku po koniec sveta.

Avšak bez ohľadu na to, ako predstava Boha v budúcnosti zažiarí, pre kresťanov bola, je a ostane najdôležitejšou a najpríťažlivejšou predstavou o Bohu ako láskavom a dobrotivom Otcovi tak, ako nám ho priblížil Nový zákon. Ona je základom istoty, orientácie a duchovného rastu človeka a celého ľudstva.

Literatúra

1. ERDELSKÁ, O. Darwin a náboženstvo. in Kresťanstvo a biológia 2001. Trnava, SSV. 73 - 83.
2. DARWIN, F. The autobiography of Charles Darwin and selected letters. New York, Doverpublications. 1958.

3. DARWIN, CH. Cesta prírodovedca okolo sveta. Bratislava, Vydavateľstvo spolku Slovenských spisovateľov. 2006.
4. HANDLIST of Darwin papers at the University library of Cambridge. Cambridge University. 1960.
5. KARABA, M. Vzájomný vzťah vedy a viery v dokumentoch Druhého Vatikánskeho koncilu. in *STUDIA THEOLOGICA*. 2005. Roč. 7, č. 3, s. 69 – 77.
6. ONDRIÁŠ, K. Človek alias programovaný biologický stroj. Bratislava, Agentúra IQ+, 2002.
7. KREMPASKÝ, J. Veda verzus viera? Bratislava, VEDA. 2006.
8. MARGULISOVÁ, L. Symbiotická planeta. Praha, Akademie věd ČR, Praha, 2004.
9. JABLONKA, E. LAMB, Evolution in four dimensions. Cambridge/London MIT Press. 2005.
10. TEILHARD de CHARDIN. Místo člověka v přírodě. Praha, Svoboda 1993.
11. DUBOVSKÝ, P. ed. GENEZIS. Komentáře k starému zákonu I. svazok. Trnava, Dobrá kniha. 2008.

RNDr. Oľga Erdelská, DrSc. sa venovala na Botanickom ústave SAV v Bratislave rastlinnej embryológii v rámci vývinovej biológie rastlín. Je čestnou členkou Botanického spolochnosti, viacerých zahraničných vedeckých spolochnosti a Učenej spolochnosti SAV. Venuje sa otázkam vzťahu medzi vedou a vierou.